

ი ა ს ე ც ი ნ ც ა ძ ე

**რამდენიმე ახალი ცნობა XVIII საუკუნის ქართლის
ისტორიისათვის**

ცნობილია, რომ XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში ქართლის მფლობელ ბაგრატიონთა შტომ ქართლის სამეფო ტახტი დაჰკარგა და თავი რუსეთს შეაფარა. ქართლს ორმოციან წლებიდან კახთა ბატონები დაეუფლენ, ჯერ თეიმურაზ II, შემდეგ ერეკლე II. ისე რომ ვახტანგ VI შთამომავლობას ქართლის ტახტის დაბრუნება აღარ ელირსა. რუსეთში თუ სხვაგან მყოფი ქართლის ბატონიშვილები შექმნილ მდგომარეობას არ შერიგებიან. არა ერთხელ სცადეს ქართლში დაბრუნება და გამეფება. ქართლის ახალი მფლობელები თეიმურაზ და ერეკლე ამ გარემოებით და გართულებულ საგარეო მდგომარეობით არა ერთხელ მძიმე პირობებში ჩავარდნილან. ქართლის ყოფილ მფლობელთა შთამომავლების პრეტენზიები თეიმურაზ II და ერეკლე II საშინაო პოლიტიკის საკითხებს ართულებდა, განსაკუთრებით ქართლში, სადაც საიმედო დასაყრდენი წრის შექმნა იყო საჭირო.

ყველა ზემოაღნიშნული საკითხის გარშემო არსებული, აქამდე ცნობილი მასალები სრული არ არის, ბევრი რამ საძიებელია. ქართული ნარატიული ძეგლები მოკლე ცნობებს იძლევიან, ისე რომ მკვლევარს მსჯელობის გასაქანი შეზღუდული აქვს. ამის გამო მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ მოსკოვის არქივებში ნაპოვნი რამდენიმე ახალი ცნობა, ქართლის ყოფილ მფლობელთა შთამომავლობასა და თეიმურაზ—ერეკლეს შორის არსებული უთანხმოებისა და წინააღმდეგობის სიღრმის შესახებ, წინამდებარე წერილში წარმოგვდგინა. იმის გამო, რომ ჩვენთვის ამჟამად საინტერესო ცნობები სხვადასხვა საარქივო საქმეებში არის გაბნეული და ამ ცნობებს ერთიმეორესთან უშუალო ორგანული კავშირი არ აქვს, წინამდებარე წერილი უნებლიეთ ფრაგმენტალურ სახეს ღებულობს, მაგრამ ვიმედოვნებთ, რომ სპეციალისტისათვის იგი მაინც საყურადღებო შეიძლება აღმოჩნდეს. დაეიწყებთ ქრონოლოგიურად უძველეს საქმეში დაცული ცნობებიდან.

მოსკოვის ფეოდალური ეპოქის არქივში „Грузинские дела“-ს ფონდში დაცულია საქმე: „К—52 № 4 1752 июля 11-мая 1757 г. Приезд из Грузии митрополита Афанасия и князя Симеона Мажаева присланных от грузинского и кахетинского царей с прошением избавить их земли от турецкого нападения...¹“.

¹ ყველა საბუთი ამ საქმიდან დამზადებული გვაქვს გამოსაცემად.

როგორც ამ საქმიდან ჩანს, 1752 წელს ქართველ მეფეებს, თეიმურაზს და ერეკლეს, რუსეთში ერთად გაუგზავნიათ ელჩები ათანასე ტფილელი და სვიმონ მაყაშვილი. რუსეთის იმპერატორს ელისაბედ I ორივე მეფე ერთ წერილს უგზავნიან. თხოვნაც ერთია: დახმარება იღმოუჩინოს რუსეთმა ქართლს და კახეთს ფულით და ლაშქრით. როგორც ჩანს, ათანასე ტფილელი (ამილახვარი) თეიმურაზ II ელჩია, სვიმონ მაყაშვილი კახეთის მეფის ერეკლე II. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართველი მეფეების რუსეთის იმპერატორისადმი გაგზავნილი წერილიდან საფიქრებელი ხდება, რომ თავდაპირველად სვიმონ მაყაშვილის რუსეთში ელჩად გაგზავნა თითქმის არ უნდა ყოფილიყო განზრახული.

ამას გვაფიქრებინებს შემდეგი გარემოება: ცნობილია, რომ რუსეთში მიმავალ ქართველ ელჩებს საერთოდ საგანგებო მოწმობა ანუ მანდატი არ მიჰქონდათ იმის დასადასტურებლად, რომ ისინი ნამდვილად არიან ელჩები. მათ შესახებ ლაპარაკი არის იმ წერილში, რომელსაც ქართველი მეფეები უგზავნიან ელჩის ხელით რუსეთის იმპერატორს. ამ შემთხვევაშიაც ელჩების ვინაობის შესახებ ცნობა მოიპოვება თეიმურაზ—ერეკლეს რუსეთის იმპერატორისადმი წერილში. ამ წერილში სხვა ცნობათა შორის აღნიშნულია, რომ ქართველი მეფეების დავალებით რუსეთის სამეფო კარზე იგზავნება ათანასე ტფილელი და სვიმონ მაყაშვილი. წერილის ამ ადგილას შემდეგი გარემოება იქცევს ყურადღებას: ტექსტში აღნიშნულია „წარმოივლინა ჩვენისა მიერ სიმდაბლისა მომრთმელად სავედრებელთა ჩვენთა სიტყვათა ყდ დიდებულისა თვითმპყრობელობისა შენისადა ყდ სამლუდელო ათანასე მიტროპოლიტი ტფილისისა რომლისა მიერ მოერთმის შენსა ყდ მოწყალებასა ვედრება ჩვენი“¹. ამ ტექსტს იქ, სადაც სიტყვა „ტფილისისა“ არის, სტრიქონს ზემოთ წერილი ხელით ჩამატებული აქვს შემდეგი სიტყვები: „ენიან სიმონით“. მაშასადამე, გამოდის ასეთი აზრი: „წარმოივლინა... ყდ სამლუდელო ათანასე მიტროპოლიტი ტფილისისა ენიან სიმონით“. რადგანაც სიტყვებით „მიტროპოლიტი ტფილისისა“ სტრიქონი თავდება, ჩანამატი ტექსტი ნაწილობრივ სტრიქონს ზემოთ მიწერილი, აშიაზე არის გადმოსული. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ წერილის ტექსტი თავიდან ბოლომდე ყოფილა დაწერილი, როცა სვიმონ მაყაშვილის

¹ К—52 № 4 1752—1757. Присвд из Гривия митрополита Афанасия и князя Симеона Магвеса... ფურც. 50.

შესახებ ცნობის შეტანა მოუწადინებიათ. საფიქრებელია, რომ ეს მოვლენა მდივნის დაუდევრობით არ უნდა იყოს გამოწვეული. ასეთ შესწორებულ საბუთს მდივანი ხელმოსაწერად მეფეებს ვერ შეკადრებდა. უფრო მართებული იქნება თუ დაეუშვებთ, რომ თავდაპირველად საბუთი დამზადდა ათანასეს ელჩად გაგზავნის გადაწყვეტილების საფუძველზე, მეფეებმა ამ საბუთს ხელი მოაწერეს და შემდეგ გადაწყდა სვიმონ მაყაშილის გაგზავნაც. ამის შემდეგ კი მდივანს ტექსტი უნდა შეესწორებინა იმ სახით, როგორც იგი დღეს არის დაცული.

1752 წლის ნოემბერში ქართველი ელჩები რუსეთის მთავრობას წარუდგნენ. თეიმურაზისა და ერეკლეს წერილი განიხილა საგარეო საქმეთა კოლეგიამ, მაგრამ პასუხი მეტისმეტად დააგვიანა. ათანასე და სვიმონ მაყაშილი კარგა ხანს პასუხის მოლოდინში მოსკოვში ცხოვრობდნენ. მალე ათანასესა და სვიმონ მაყაშილს შორის უთანხმოება ჩამოუარდნილა. ზემოხსენებულ საარქივო საქმეში დაცული სვიმონ მაყაშილის მოხსენებებიდან ირკვევა, რომ უთანხმოება ქართველ ელჩებს შორის პირად უკმაყოფილების ნიადაგზე აღმოცენებული არ არის, უთანხმოებას უფრო ღრმა და საელჩო საქმიანობასთან დაკავშირებული საფუძველი ჰქონია.

1753 წლის 17 აპრილს სვიმონ მაყაშილს რუსეთის იმპერიის საგარეო საქმეების მინისტრისათვის ალექსი პეტრეს-ძე ბესტუჟევი-რიუმინისათვის წერილობითი მოხსენება წარუდგენია და სთხოვს ქართველ მეფეთა სათხოვარზე პასუხის დაჩქარებას. აღსანიშნავია, რომ ათანასე ტფილელი საქმის დაჩქარებაზე თავს არ იწუხებს, არსად მის მოხსენებაში 1753 წელს ამის შესახებ არაფერი არის ნათქვამი. სვიმონ მაყაშილი იმავე წელს, დაახლოებით მაისიდან ივლისამდე, მეორე მოხსენებით ბარათს წერს და იმავე ბესტუჟევი-რიუმინს აწვდის. ამ მოხსენებით ბარათში, ისევე როგორც წინანდელში, მაყაშილი ითხოვს: „ჩვენ რუსეთის საბრძანებელში მოვედით შარშან ჩლნბ წელსა ივნისის კჳ და მორთმეულის წიგნის პასუხი ჯერაც არ გამოგვსვლია და აწ მდებლად გვედრები რომე დაუგვიანებლად ხანისა გვეოთ მოწყალებრივ პასუხი საწადელის ჩვენის და ისევა ქვეყანას ჩვენს გაგვისტუმროთ“¹. ამის შემდეგ ამავე მოხსენებაში მაყაშილი აღწერს იმ უთანხმოებას, რომელსაც ადგილი ჰქონია ათანასესა და მას შორის. იგი ითხოვს მინისტრისაგან ათანასესაგან განცალკევებით საცხოვრებელ ბინას, ვინაიდან მასთან ერთად ცხოვრება შეუძლებლად მიუჩნევია. ელჩებს შორის შექმნილი

¹ იქვე, ფურც. 73.

უთანხმოების მიზეზად მაყაშვილი ასახელებს შემდეგ ფაქტს: ქართველ მეფეებს ელჩებისათვის იმპერატორისადმი განკუთვნილ წერილს გარდა, გამოუტანებიათ ბესტუჟე-რიუმინისათვის გადასაცემი წერილი. ეს წერილი ათანასეს ჰქონია ჩაბარებული, მაგრამ ათანასეს ეს წერილი დაუმალავს და ბესტუჟევისათვის არ გადაუცია და, რაც მთავარია, თურმე არც ფიქრობდა გადაეცა. სვიმონ მაყაშვილის ამ მეორე მოხსენებიდან ირკვევა, რომ ეს ამბავი მაყაშვილს ამაზე ადრე წერილობით უცნობებია¹ მინისტრისათვის. ათანასე ტფილელს მოუთხოვია სვიმონისაგან უარპყოს თავისი განცხადება, მოხსენებითი ბარათი მინისტრისაგან უკან გამოითხოვეო, მაყაშვილი არ დათანხმებულა. რაკი სვიმონი თავისას არ იშლიდა, ათანასეს მაყაშვილთან რუსეთში მცხოვრები ქართველები მიუგზავნია. სახელდობრ, თვით ათანასეს ძმისწული, რუსეთის სამხედრო სამსახურში მყოფი, ეგორ ამილახვარი და სვიმონ ბატონიშვილის მეუღლე ანა პაატას ასული. სვიმონ მაყაშვილი ასე გადმოგვცემს თავის მოხსენებით ბარათში ხსენებულ ქართველთა ჩივეა-დარიგებას: „მან კნიაზა იალორ ამილახვრის შვილმან თითონ მეც პირშიგან მითხრა რომე მალღის ღრაფობის ბრწყინვალეობას რათ უნდა მივართვათო და მერე ქვრივმან სვიმონ ბატონის კნიაინმა ანამა პაატას ასულმან წინათხსენებულის მიტრაპოლიტის ახლოვე ნათესავმან მიმიყვანა მე თავისთან და მრავლის ლაპარაკით მითხრა მე სიტყვანი ესრეთნი რათა მე მორთმეული ჩემი მოხსენება იგივე უარყო და წინაშე თქვენის ბრწყინვალეობის ბოდიში მოვიტანო რომე ის ჩემი მოხსენება რუსეთის რიგის უცოდინარობით მომივიდა“. ამას გარდა, ანა პაატას ასული სვიმონ მაყაშვილს ასე არიგებდა: თურმე, როცა მოხსენებას უარპყოთ და უკან გამოითხოვ, მინისტრს მოაბსენე რომ დავით აბაზაძემ² შემიყვანა შეცდომაშიო და არავითარი სასჯელი მინისტრისაგან არ შეგემთხვევა გარდა იმისა, რომ კეუანაკლულად გამოგაცხადებენო. მაყაშვილი ამ ამბავს ასე აუწყებს მინისტრს: „რომლისათვის მე თქვენის ბრწყინვალეობისაგან უფროსი არა დამემართება რა ამის მეტი რომე დურაკათ სახელდებულა ვიქნებო“³. სვიმონი ამ წინადადებებზე არ დათანხმებულა,

¹ მაყაშვილის ეს მოხსენება, სადაც პირველად აუწყებს მინისტრს ათანასეს ამ სატყიელის შესახებ, საქმეში არ აღმოჩნდა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მაყაშვილის მოხსენებები უბეიროდ არის დაწერილი, მას აზრის გადმოცემა, მისი დალაგება უჭირს, მისი ნაწერიც გაუმართავი ხელით არის შესრულებული. არც დიპლომატიურ საქმიანობაში ეტყობა გაწვრთნილობა. შინაური საქმეები რუსეთის მინისტრს გადასცა გასარჩევად.

² დავით აბაზაძე რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიის თარჯიმანი იყო. გახტანჯ VI დროს რუსეთში გახიზნულ ქართველთაგანი.

³ იქვე, ფურც. 73.

ათანასესაგან ხელწერილი მოუთხოვია, რომელშიაც ათანასეს უნდა აღენიშნა, რომ ქართველ მეფეთა წერილის დანიშნულებისამებრ გადუცემლობა თვით ათანასეს ინიციატივა არის და პასუხისმგებლობას მეფეების წინაშე ამის გამო ათანასევე იკისრებდა. ასეთი ხელწერილი ათანასეს მისთვის არ მიუცია და სვიმონს თავის მინისტრისადმი წარდგენილ მოხსენებაში ყოველივე აღუწერია. სვიმონი ათანასეს ასეთ საქციელს იმ გარემოებით ხსნის, რომ ათანასეს საქართველოში დაბრუნება არ ეჩქარება, რომ მოსკოვში მცხოვრებნი მისი ნათესავებიც ათანასეს მოსკოვში დარჩენას ურჩევენ: „იმ ჩვენის მეფეების მოწერილის წიგნის მოურთმეულობის მიზეზი ეს არის რომე მას მიტრაპოლიტს აქედამა წასვლა თავის ქვეყანაში მალე არ უნდა და ამასთან მგონია რომე ნათესავებიც მასვე ევედრებოდენ“¹. იმავე 1753 წლის აგვისტოში სვიმონ მაყაშვილს მესამე მოხსენება წარუდგენია მინისტრისათვის. აქ იგი კვლავ იმეორებს ათანასეს მიმართ იმავე ბრალდებას და აღნიშნავს: ათანასეს „მის იმპერატორობის დიდებულების მაღალი მოწყალებრივი პასუხი გამოიტანოს ამის ზრუნვა და ცდა არა აქვს და ყოვლის საქმითა ჩანს რომე მას ზემოხსენებულს მიტრაპოლიტს თავის ქვეყანას მალე წასვლა არ უნდა. ამიტომცა გამოიტანა თავისთვის ნება რომე აქ მოსკოვს წიროს და სახლიც მიეცა მას ზნამენცკის მონასტერში“². ათანასე ტფილელი სხვარიგად მოქცეულა. მისი არც ერთი მოხსენება არ ჩანს საარქივო საქმეში სვიმონ მაყაშვილის ბრალდების გამო. ეტყობა, რომ იგი საკმაოდ გაწვრთნილი ადამიანი ყოფილა. ათანასეს საქმე უფრო მარტივად და კარგად მოუგვარებია, სვიმონ მაყაშვილის შესახებ რაღაც ცნობა გამოუგზავნია საქართველოში, რომელშიაც, როგორც ჩანს, სვიმონის ზემოთ აღწერილი საქმიანობაც აღუწერია, ქართველი მეფეები დაურწმუნებია, რომ სვიმონი თავისი საჩივრებით მას დავალებულ საქმის მოგვარებაში ხელს უშლის და საელჩო საქმეებიდან ჩამომაცილებთო. ასეთი დასკვნის გამოტანა შეიძლება იმ საბუთებიდან, რომელიც იმავე საარქივო საქმეში არის დაცული. ათანასეს ქართველი მეფეებისადმი ამ საქმის გამო გამოგზავნილი წერილის კვალი არქივში არ ჩანს, მაგრამ სხვა საბუთებიდან ათანასეს ღონისძიება გასაგები ხდება. ქართველ მეფეებს 1753 წლის ივნისში ბესტუფევ-რიუმინისათვის და ეორონცოვისათვის წერილები გამოუგზავნიათ, რომელშიაც განმეორებით ითხოვენ დაჩქარებით დახმარებას. ამას გარდა, წერილის მთელი ტექსტი ისე არის აგებული,

¹ იქვე, ფურც. 73.

² იქვე, ფურც. 87.

რომ მიტროპოლიტი ათანასე გამოჰყავთ ელჩად, რომელსაც თითქოს სხვათა შორის სვიმეონიც გამოვაყოლეთო. წერილის დასასრულს კი აღნიშნულია: „ჩვენნი ყოველნი საიდუმლოთ განზრახულნი სიტყუანი ვარწმუნებით ყოვლად სამღვდელოსა ათანასის მიტროპოლიტსა ტფილისისასა, და მაგის მიერ მოიგსენეთ: ხ' თუ სხვამან ვინმე, ანუ თვით ჩვენმან კნიაზმანცა სიმეონ, თუ სხვა რამე სიტყვა მოგახსენოთ ყოვლად სამღვდელოსა ათანასის სიტყვათა გარდა ცთომილ არს ყოვლად და ნუმცალა ისმენს“¹. ამ ამონაწერიდან აშკარად ჩანს, რომ მაყაშვილს ფაქტიურად საელჩო უფლებები აჰყარეს. ზემოაღნიშნულ ქართული მეფეების წერილს გარდა იმავე საარქივო საქმეში დაცულია თეიმურაზისა და ერეკლეს ათანასესადმი მიწერილი წერილის რუსული თარგმანი², რომელშიაც მეფეები სხვა ამბავთა შორის სწერენ: „А здесь слышно, что Семен Макаев нечем обманут напрасно, якобы наши к министрам письма вы имели а не подали. И о сей бездельной лже Семену писменно подтверждено, чтоб в предь от такой глупой лжи воздержался. Оной Симеон и сам знает, что при высочайшем таком дворе ложь годна быть не может. Мы во всем тебе верим“³. ეს წერილი ისე არის შედგენილი, რომ ეტყობა წინასწარ გათვალისწინებულია მისი საგარეო საქმეთა კოლეგიაში წარდგენა და ათანასეს გამართლება. ამის შემდეგ სვიმონ მაყაშვილი დაჩუმებულა, მისი მოხსენებები აღარ ჩანს, ან რა უნდა ეთქვა, ქართველი მეფეები მას ოფიციალურად უნდობლობას უცხადებენ. 1754 წელს სვიმონი, ელჩების სხვა მხლებლებთან ერთად, სათანადო პასუხით საქართველოში გამოისტუმრა რუსეთის ხელისუფლებამ. ათანასემ კი ავადმყოფობა მოიმიზეზა და, ვითომ დროებით, მოსკოვში დარჩენა ითხოვა. მთავრობამ მისი თხოვნა დააკმაყოფილა. სვიმონ მაყაშვილს ათანასემ უბედურება არ აკმარა და საქართველოში გამომგზავრების წინ ერთხელ კიდევ შეურაცხყოფა მიაყენა. რუსეთის კანცლერს განცხადება მიართვა რუსულ ენაზე და სხვათა შორის სთხოვა: „...приказать князя Макаева отпустить только ему подарков ежели возможно поручить не велеть“⁴.

საქმის შემდეგი ვითარება გვიჩვენებს, რომ სვიმონ მაყაშვილი ერთგულებისა და სიმართლისათვის დაისაჯა, მისი გამოუცდელო-

¹ იქვე, ფურც. 93.

² ქართული დედანი აღბად ათანასეს დაუბრუნეს.

³ იქვე, ფურც. 97—98.

⁴ იქვე, ფურც. 156—157. აქ ლაპარაკია იმ საჩუქრებზე, რომელთაც რუსეთის მთავრობა ქართველ მეფეებს უგზავნიდა.

ბით ისარგებლა ათანასემ, თორემ სვიმონი უდაოდ მართალი იყო. ათანასეს რომ ქართველი მეფეების დავალებათა დაჩქარება და სამშობლოში დაბრუნება არ სურდა, ეს მალე გამოაშკარავდა. სინოდალური კონტროლის ერთ-ერთ საბუთში ათანასეს 1755 წელს წარდგენილი განცხადების შინაარსი შემდეგი სახით არის მოყვანილი. „Он подал вновь челобитную прося, чтоб по настоящим в Грузии неспокойствам, и за слабостью его здоровья... дозволено было ему остаться в России в вечном ея императорского величества подданстве“¹. და მართლაც, როგორც ჩანს, მოსკოვში მყოფ გავლენიანი ქართველების დახმარებით სინოდში საქმე მოაგვარა და სინოდის მოთხოვნით საგარეო საქმეთა კოლეგია დათანხმდა ათანასესათვის რუსეთის ქვეშევრდომობა ეწყალობებინათ. ათანასეს რომ ქართველი მეფეების დავალების შესრულება არ აინტერესებდა დამათ საზიანოდ მოქმედებდა, საფიქრებელი ხდება არა მარტო სვიმონ მაყაშვილის მოხსენებებით და ათანასეს მოსკოვში დარჩენის ფაქტის აღნუსხვით, არამედ არქივში დაცულ ერთი საბუთიდანაც. ეს საბუთი წარმოადგენს თეიმურაზის და ერეკლეს წერილს ვორონცოვისადმი, 1755 წლის ნოემბერში დაწერილს, ე. ი. სვიმონ მაყაშვილის საქართველოში დაბრუნების შემდეგ გამოგზავნილს. ამ წერილში მეფეები მადლობას უხდიან რუსეთის კანცლერს საჩუქრებისათვის და იქვე საგანგებოდ თხოვენ მას: „...და ეს ზემორე მოხსენებული ტფილისის მიტროპოლიტი ათანასი სნეულების მიზეზით წამოსვლა რომ არ შესძლებოდა მანდავ დარჩომილიყო: ახლა ამას მოვახსენებთ მათს სიმაღლესა ეს ზემოხსენებული არქიერე წარმოგვივლინოთ რომ თავის ადგილს დაუადგინოთ მაგისს ეკლესიას მაგისი აქ ყოფნა დიდათ ეკირება და თუცა რომ მაგისი ნებაც არ იყოს მან დიდამ წამოსლვისა წყალობას ვითხოვე რომ მაინც არ დააყენოთ მან და წარმოგვივლინოთ“². სვიმონ მაყაშვილის საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, ათანასეს რუსეთიდან კატეგორიული გამოთხოვა იმ გარემოებით უნდა აიხსნას, რომ სვიმონმა საქმის ნამდვილი ვითარება გააცნო მეფეებს და სვიმონმა თავი გაიმართლა.

რა კვალი დასტოვა ათანასეს საელჩო მოღვაწეობამ რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიის არქივში? მიუხედავად იმისა, რომ ქართველი მეფეები ათანასეს უცხადებდნენ ნდობას და ელჩობის სათავეში იგი იდგა, მას, შეიძლება ითქვას, ქართველ ხელისუფალთა დავალების შესრულების საქმეში თავი ოდნავადაც არ შეუწუხებია.

¹ იგივე საქმე, ფურც. 236.

² იქვე, ფურც. 216.

რუსეთში მთელი მისი საქმიანობა საკუთარი საქმის მოგვარებით განისაზღვრა. ორი წლის განმავლობაში მისი არც ერთი მოხსენება, რომელიც საქართველოს მეფეების დავალებას შეეხებოდა, არ ჩანს მხოლოდ სვიმონ მაყაშილის მოხსენებებია წარდგენილი. სვიმონის ოთხი მოხსენება თავიდან ბოლომდე ქართველ მეფეთა დავალების აღწერით არის გაჟღერებული. საინტერესოა და დამახასიათებელი რომ, როდესაც რუსეთის მინისტრმა იმპერატორისათვის წარსადგენად მოხსენებითი ბარათი დაამზადა ათანასესა და სვიმონის ელჩობის გამო და პროექტი შეიმუშავა, თუ რა პასუხი უნდა გაეცა ქართველი მეფეებისათვის დახმარების აღმოჩენის შესახებ, ქართველ მეფეთა სათხოვარი იმ მუხლებით გააცნო თავის მოხსენებით ბარათში იმპერატორს, რომელიც სვიმონ მაყაშილს წარუდგენია ბესტუჟევ-რიუმინისათვის. მინისტრი მოხსენებით ბარათში ქართველი მეფეების წერილის მოკლე შინაარსის მოყვანის შემდეგ პირდაპირ აღნიშნავს: „А сверх того из помянутых присланных князь Сямеон Макаев писменно здесь представил, что ему приказано от царей донести...“¹, და მოყვანილია სვიმონის ვრცელი მოხსენების ოთხი ძირითადი მუხლი. მაშასადამე, სვიმონის განცხადებათა საფუძველზე შეადგინა მინისტრმა თავისი მოხსენების ის ნაწილი, რომელშიაც ქართველ მეფეთა სათხოვარზეა ლაპარაკი. ათანასე ტფილელს მხოლოდ 1754 წლის თებერვალში შეუწუხებია თავი და ერთი მოხსენება წარუდგენია რუსულ ენაზე, რომელშიაც აღნიშნავს, რომ მეფეებმა ზეპირად, წერილს გარდა, ესა და ეს დამაველესო, და იმეორებს სვიმონ მაყაშილის მიერ წინა წლებში არაერთხელ წარდგენილ მოხსენების მუხლებს. ისე რომ, როდესაც რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი ქართველი მეფეების საქმეს ეცნობოდა და სათანადო მოხსენებით ბარათს ამზადებდა, მიტროპოლიტი ათანასე აუჩქარებლად მაშინ აწერინებდა თარჯიმანს თავის მოხსენებას, რომელიც მინისტრს მოხსენებითი ბარათის შედგენის დროს, საფიქრებელია, არც გამოუყენებია სრულიად². ასეთია ათა-

¹ იქვე, ფურც. 113.

² სამწუხაროდ, მინისტრის მოხსენებითი ბარათის შედგენის თარიღი არ არის. მოხსენებით ბარათს აქვს ერთი თარიღი, სახელდობრ, იმპერატორის რეზოლუციას 1754 წ. 21 მარტი. ათანასეს მოხსენებითი ბარათი დაუწერინებია იმავე წლის 28 თებერვალს. როდის დაასრულა და წარუდგინა მინისტრმა იმპერატორს მოხსენებითი ბარათი არ ჩანს. მაგრამ თუ ბიუროკრატიული რუსეთის კანცელარიის მუშაობის ჩვეულებრივ ტემპს ვივარაუდებთ და ამას იმასაც დაემატებთ, რომ თვით მინისტრი თავის მოხსენებით ბარათში ათანასეს ამ მოხსენებას არ იხსენიებს, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ათანასეს მოხსენება იმ დროს მივიდა სამინისტროში, როცა მინისტრს საქმე უკვე შესწავლილი და მოხსენებითი ბარათი დამზადებული ჰქონდა.

ნასე ტფილელის—ქართლელი თავადიშვილის, ამილახვართა გვარის წარმომადგენლის მოღვაწეობის კვალი კახელი ბაგრატიონების სამსახურის ხაზით მოსკოვის არქივში.

კითხვა იბადება, რატომ ასეთ გულგრილობას იჩენს ათანასე ტფილელი ქართველი მეფეების დავალების შესრულების საქმეში. ეს შემთხვევითი გულგრილობის ფაქტია, თუ განზრახ მიზანშეწონილი თანმიმდევრული საბოტაჟია ქართლ-კახეთის მაშინდელ მეფეთა საგარეო პოლიტიკის მიმართ?

ჩვენ იმ დასკვნამდე მივდივართ, რომ აქ შეგნებულ წინასწარ გათვალისწინებულ მავნებლობასთან უნდა გვქონდეს საქმე. უპირველეს ყოვლისა, აქ ხაზი უნდა გაგვას იმ გარემოებას, რომ ათანასე ტფილელი ქართლელი თავადიშვილია. ქართლელი გაბატონებული წრეები იმხანად თეიმურაზისა და ერეკლეს მოწინააღმდეგე ბანაკში იყვნენ, თავს შევიწროებულად გრძნობდნენ კახელ ბაგრატიონების ხელში და ვახტანგ VI შთამომავლობის ქართლში დაბრუნების მოსურნე იყვნენ. იმ დროს მოსკოვი ქართლელ ემიგრანტთა ბუდეც წარმოადგენდა, აქ კი კახი ბატონების ქართლში გამეფება ყველაზე უფრო მწყავე გამოძახილს პოულობდა. მოსკოვის ქართლელ ემიგრანტთა წრეში ათანასე, რა თქმა უნდა, მათ გავლენის ქვეშ მოექცა და აქამდე დაფარული უკმაყოფილება აქ მთელის სიგრძე-სიგანით გამოააშკარავა და შესაძლებლობის ფარგლებში მავნებლობას შეუდგა. პირველ რიგში მას ბესტუჟე-რიუმინისათვის მეფეთა წერილი არ გადაუცია. რა შეიძლებოდა წერებულები ამ წერილში?

თუ ანალოგიებით ვიმსჯელებთ, მინისტრებს ქართველი მეფეები იმასვე სთხოვდნენ, რაც რუსეთის იმპერატორის წერილებში იყო აღნიშნული, მაგრამ, ამას გარდა, მინისტრის პატივმოყვარეობას პატივს სდებდნენ და სთხოვდნენ იმპერატორის წინაშე შუამდგომლობას და საქმის დაჩქარებას. საფიქრებელია, ქართველ მეფეთა საქმის შესატყობებლად ათანასე ტფილელმა მინისტრს წერილი არ გადასცა. არც პირადი მოხსენება წარადგინა დროზე, რომ საქმე გაქიანურებულიყო, იმავე დროს დიდი ხნის წინათ გაყრილ მოსკოვში მყოფ თავის ნათესავებში ხანგრძლივ დარჩენილიყო. ერეკლეს ერთგულ სვიმონ მაყაშილისათვის რაკი ათანასეს ეს განწყობილება და საქმიანობა შეუმჩნეველი არ დარჩა, ათანასემ საქართველოში დაბრუნება ვეღარ გაბედა და რუსეთის ქვეშევრდომობას შეათარა თავი, რაც იმ დროს არც ისე ძნელი მოსახერხებელი აღმოჩნდა მისთვის. რუსეთში მყოფ ქართლელ ემიგრანტთა ქართლის და კახეთის ახალ მფლობელთა მიმართ მტრული განწყობილების შესახებ იმ დროის ქართლ-კახეთის მოწინავე წრეებს კარგად უნ-

და სკოდნოდან სვიმონ მაყაშვილის რუსეთიდან დაბრუნების შემდეგ მაინც. და, საფიქრებელია, ამის გამოძახილს უნდა წარმოადგენდეს ისტორიკოს პაპუნა ორბელიანის უმისამართო ჩივილი საერთოდ მასკოვში მყოფ ემიგრანტებზე. პაპუნა ორბელიანი თავის თხზულებაში ერთ ადგილას აგვიწერს, თუ როგორ დაბრუნდა საჩუქრებით სვიმონ მაყაშვილი, დახმარების დიდი იმედი მოიტანაო, მაგრამ: „ჯარი კი არ მოეცათ, შურიცა ვისმე დაეჩხუბა ისევ ქართველთა შვილსა, თორემ დიდი მოხმარებისა და ჯარის იმედი გექონდა“. აქვე ავტორი აღნიშნავს, რომ პეტრე ხელმწიფის ანდერძი იყო, ვახტანგის თხოვნის თანახმად, ქართველებს ლაშქარი ათხოვეთო. მაგრამ, შენიშნავს ავტორი: „მას აქეთ ვინცა ხელმწიფენი დასხდნენ რუსეთისა მპყრობელად იმათაც მოინდომეს... მაგრამ ვინა ქართველთა შვილნი რუსეთსა შინა იყოფებოდნენ, იმათ ერთმანერთის მტრობა და შური არ მოშალეს და ამათის მიზენით ქართლში მოხმარება რუსთა აღარ ინებეს“¹. როგორც ამ ამონაწერიდან ჩანს, საქართველოს იმ დროის მოწინავე წრეებში რუსეთში მყოფ ქართველებს აბრალებდნენ რუსეთიდან ლაშქრით დახმარების არ მოსვლას. კიდევ მეტი, ჩვენს ხელთ არის ისეთი ცნობები, რომ ქართლ-კახეთის იმ დროის პოლიტიკოსები რუსეთის ხელისუფლებას სავსებით არ ენდობოდნენ და შიშობდნენ, ვაი თუ რუსეთმა ქართლი თავისი ჯარების საშუალებით ისევ ვახტანგ VI შთამომავლობას დაუბრუნოსო. იმ ხანებში, როცა სვიმონ მაყაშვილი საქართველოში გამოისტუმრა რუსეთის მთავრობამ, მაშინვე გადაწყვიტა საქართველოში საიდუმლო აგენტი გამოეგზავნა და დაეწალა თვალყური ადევნოს ქართველ მეფეებს—რუსეთის ერთგული იქნებიან თუ არა. ამ ცნობების შესაყრებად 1754 წელს რუსეთის სამსახურში მყოფი სომეხი ოთარ თუმანოვი გამოგზავნეს². თუმანოვი ორი წლის განმავლობაში აქა საქართველოში, ცხოვრობდა და საიდუმლო მოხსენებებს გზავნიდა რუსეთში. ერთ-ერთ მოხსენებაში საინტერესო ცნობა აქვს იმის შესახებ, თუ როგორ უცქერიან თეიმურაზ და ერეკლე რუსეთის ორიენტაციის საკითხს. თუმანოვი საგარეო საქმეთა კოლეგიას საიდუმლოდ მოახსენებს: „მე რომ მოვდიოდი მეფეები ბრძანებდნენ რუსეთის ერთგულობაზედ თავის დადებას მაგრამე სხვარიგად შინჯვენ მანდ რომ მოვალ ჯათებით მოვახსენებ“³. პეტერბურგში ჩასვლისთანავე

¹ საქართველოს ცხოვრება. 1913 წ. ხ. კიკ. გამოცემა, გვ. 217—218.

² ამის შესახებ იხ. ჩვენი წერილი ქუთაისის ა. წულუკიძის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომებში II, 1941 წ. გვ. 83—96.

³ Гривинские дела. К—53, № 4. 1756 г. л. 11, ფურც. 4.

თუმანოვს მოხსენება წარუდგენია, რომელშიაც სწერს: „ათას შვიდას ორმოცდათექვსმეტს მარტის ოცდასამის დაწერილს წიგნში მოვიწერე საქართველოს მეფეებმან მიბრძანეს რუსეთის ერთგულობაზედ თავის დადება მაგრამ სხვა რიგადაც შინჯვენ მეთქი მანდ მოვალ და ჯათებით მოვახსენებ მეთქი: ა) ეს ჯათი არის რომელიც: ახლა კახ მეფე თეიმურაზ ზის იმას ეჭირა სამკვიდროდ ჩამამავლობით კახეთის სამეფო. ქართლის თბილისის სამეფო აქ რომ მეფე ვახტანგ მოვიდა იმასა და იმის ნათესავთ ეჭირათ ხეალმე სამკვიდროდ. თბილისის სამეფო, ეს მეფე ქართლის ვახტანგ რომე აქ რუსეთში მოვიდა თამასხანის დროს, ორივე ამ მეფე თეიმურაზს და იმის შვილს ერეკლეს დარჩა. ახლაც უჭირავს, თუმცა კახეთი უფრო მდებალი იყო. ახლა ჩადგან ორივე ერთად არის კახეთს უფრო სამკვიდროდ ეჭიდებიან, ქართლი უფრო იჩაგრება. ამის გულისთვის ქართველი წყინობენ დაჩაგრას დაფარვით, მაგრამ არა შეუძლიათ რა რომ გამოაცხადონ და არც ასრეთი სიმაგრე უჭირავთ რომ შეძლოთ რამე კახელებზედ. რომელიც ქართლში პირველი სიმაგრეა არაგვის საერისთო იმ სიმაგრეში კახი კაცი ჩოლაყასშვილი კნიაზ ჯიმშერ უზის... ბ) ყოველთვის იქ კორეები გაიშლებოდა რომე მეფე ვახტანგის ძენი ანუ იმისი ჩამამავლობა მოდიანო. ამაში ის კახ ბატონებს ეფიქრებათ, თუმც რუსეთმან დაიჭიროსო იმათ მიცემენო თავათ სამკვიდროსაო. ამიტომ ბეჯითად არ ეჭიდებიან, კახეთს უფრო ხელს უწყობენ. ამიტომ დაფარული პარტიები არის... ე) აგრეთვე ამავე მეფის ვახტანგის ნათესავი ფერსიას დაფარული არის, აქედამ ცალკე ეფიქრება და იქედან ცალკე“¹. რა თქმა უნდა, პაპუნა ორბელიანი იმაში მართალი არ არის, როდესაც ასკენის თითქოს რუსეთში მყოფმა ქართველებმა შეუშალეს ხელი თეიმურაზს და ერეკლეს და რუსეთმა ჯარის მოხმარება არ ინება. არც ათანასე ტფილელის საქმისადმი განზრახ გულგრილობას გაუფუჭებია საქმე. იმ დროს რუსეთს საქართველოს საქმეებში ჩარევის თავი არ ჰქონდა. ქართველი მეფეების თხოვნის გამო საგარეო საქმეთა მინისტრის საგანგებოდ შედგენილ საიდუმლო მოხსენებებით ბარათში, რომელიც რუსეთის იმპერატორს წარუდგინა დასამტკიცებლად, და 1754 წლის 21 მარტს დაამტკიცა კიდეცა, პირდაპირ არის აღნიშნული, რომ სანამ თურქეთთან რუსეთს მშვიდობიანი მდგომარეობა აქვს, საქართველოს საქმეში ჩარევით მის გაღიზიანებას მოვერი-

¹ იქვე, ფურც. 11.

დოთ—ეს საღ პოლიტიკას ეწინააღმდეგებო¹. მაგრამ ამას ამეამად არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს, ჩვენ ქართლის ყოფილი მფლობელების და გაბატონებული წრეების თეიმურაზ და ერეკლესთან დამოკიდებულება და ურთიერთგანწყობილება გეაინტერესებს, ამისათვის კი ის ცნობაც საინტერესოა, რის გაკეთებას ცდილობდა ათანასე ტფილელი, რუსეთში მივლენილი, ან როგორ ეშინოდა თეიმურაზს და ერეკლეს ვახტანგ VI შთამომავლობისა რუსეთიდან და სპარსეთიდან. ათანასე ტფილელმა, ან მოსკოვში მყოფმა ქართლელმა ემიგრანტებმა, რის გაკეთებაც შეეძლოთ საზიანოდ, ხელი არ დაუკლიათ, სულ სხვა საკითხია, რა გავლენა იქონია მათმა ცდებმა რუსეთის დიპლომატიაზე.

ქართლში XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში რომ დინასტიური ხასიათის ბრძოლა გართულებული ყოფილა ამას, ზემოთ მოტანილ ცნობებს გარდა, სხვა, აქამდე უცნობი, ცნობებიც ადასტურებენ.

ცნობილია, რომ ქართლის კათალიკოსი ანტონ I რომის ეკლესიას მიემხრო და ამისათვის თანამდებობიდან გადააყენეს და შემდეგ რუსეთში გაისტუმრეს. ანტონ კათალიკოსის რუსეთში მისვლისა და მისი იქ საეკლესიო სამსახურში ზოწყობის შესახებ მიმოწერა საგარეო საქმეთა კოლეგიის არქივში ინახება². ერთ განცხადებაში, რომელიც ანტონის მიურომშევიდა რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიისათვის, აღნიშნავს, რომ იგი მართლმადიდებლურ ბერძნულ ეკლესიას არასოდეს გადგომია, და თუ ამის შესახებ ლაპარაკი იყო საქართველოში, ეს თითქოს მას მოუგონეს მისმა მტრებმა და პირველ რიგში თეიმურაზ II.

იგი აქ რუსეთის მთავრობას საქმის ეითარებას ასე აცნობს: „Ныне ж царствующиe в Грузии не послeдники престола нашего, а Грузия принадлежит дeду моему и в наследствo фамилии моей, хотя же я и монах был, но тоkмо не такой, который бы жиl всегда в монастыре, и затем все князья и почтенные люди коm воспитаны от дяди и отца моего, когда они обидимы бывали, коmне прибегали и я их всегда утешал, к чему и звание мое тому дозволяло. Чего царь вытерпеть и снести не возмогши и пожелав меня от престола моего отлучить восприял к тому причину и оклеветав обвинил меня напрасно, чем я от зваия моего стал быть и свободен“³. ანტონ კათალიკოსის აღმოსავლური

¹ იხ. ამის შესახებ ჩვენი წერილი ქუთაისის ა. წულუკიძის სახ. სახელმწიფო პედ-ინსტიტუტის შრომებში II, 1941 წ., გვ. 83—84.

² საბუთები დამზადებული გვაქვს დასაბუქდად.

³ Дела грузинские. К—53, № 5, 1756 июля. ფურც. 31.

ეკლესიიდან განდგომა ქართული წყაროებით საკმაოდ ცნობილი ფაქტია ამას, სხვა რომ არა იყოს რა, თვით ანტონ კათალიკოსის თეიმურაზ II მიწერილი წერილის შინაარსი ადასტურებს: „ქეშმარიტებამ იცის, რ-ელი სჯად მომავალია, რომ წერილისაგან შევსცდი ამ ორს სიტყვაზე სულისა წმიდის საქმეზედ და პაპის უფროსობაზედ“¹. ანტონი რუსეთის სამეფო კარზე უდაოდ სიმართლეს მალავს ამ საკითხში. თეიმურაზისადმი მიერთმეულ არზაში ანტონი გარკვევით გამოთქვამს შიშს, თუ ჩემი შეცოდებანი ჩამიწერეთ რუსეთში გასატანებელ „წიგნშიო“ მაშინ „იქაც რომ არ შემიწყნებონ სადღა წაეიდეთ“². ჩვენთვის ამჟამად ამ საკითხს არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს, თუმცა თავისთავად ანტონის გაკათოლიკების საკითხი საინტერესო არის ჩვენი ისტორიისათვის. ანტონის ზემოთ მოტანილი განცხადების რუსული ტექსტი საყურადღებო არის იმ ნაწილში, სადაც მას საუბარი აქვს ქართლში შექმნილ მდგომარეობაზე. ქართლის ტახტის ძველ მფლობელთა შთამომავლობას რომ კარგი თვალთ არ უცქეროდნენ კახეთის ბაგრატიონები, სადაო არ უნდა იყვნენ. არც ის არის საეჭვო, რომ ქართლში უკმაყოფილო თავადები იყვნენ და ისინი ანტონის გარშემო მოიყრიდნენ თავს. ანტონის მიმართ კათოლიკობისათვის წარმოებული რეპრესიები უდაოდ გააძლიერა იმ წინააღმდეგობამ, რომელიც ქართლის ტახტის მემკვიდრეობის გარშემო წარმოიქმნა ვასტანგ VI შთამომავლობასა და თეიმურაზ — ერეკლეს შორის. ანტონის განცხადებაში მოცემული ცნობები ადასტურებენ წინამდებარე წერილში მოტანილ ასეთსავე ცნობებს. თეიმურაზ II და ერეკლე II, ანტონის გარდა, ქართლელ ბაგრატიონთა მეორე წარმომადგენელიც უჩივის რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიაში. ხსენებული კოლეგიის არქივში მოიპოვება ალექსანდრე ბატონიშვილის³ თხოვნა რუსულ ენაზე. ამ საბუთში დაწვრილებით არის აღწერილი, თუ როგორ შეავიწროეს და იძულებული გახადეს ალექსანდრე თეიმურაზმა და ერეკლემ საქართველო დაეტოვებინა. ალექსანდრე ბატონიშვილიც სწერს: „Ныне царствующие тамошнего престола не наследники, а принадлежат тот престол фамилии отца моего по линии ближним. И ведая владеющие тем престолом фамилии нашей уменьшение, однакож уповая и полагаясь на то что впредь когда пи-

¹ პოლიექტოს კარბელაშვილი. იერარქია საქართველოს ეკლესიისა კათალიკოსნი და ელედელთ-მთავარნი, 1900 წ., გვ. 157.

² იქვე, გვ. 156.

³ ალექსანდრე ბატონიშვილი, კოლეგიაში წარდგენილი თხოვნის ავტორი, იესე მეფის „უკანონო“ შვილია, როგორც თვით აღიარებს ამ საბუთში.

ბუდუაჲ по линии из ближних имеет быть возвращен по наследной свой престол и для того не проча себе то наше владение начали разорять и разорили до конца, что и ныне всеми способи тож разорение продолжают. В чем их реченой брат мой володимерской архиепископ.¹ в бытность ево в Грузии по должности своей воздерживал и увещевал и вступался и защищал природную свою нашію, за что ево без всякого праведного резону отлуча от своего архипастырского престола выгнали. По отлучении же реченного брата моего начали и меня утеснять и делать всякие обиды и раззорять, чтоб как нибудь оттуда из Грузии отлучить... и старались чтоб я как нибудь возвратился... в Персию“². როგორადაც არ უნდა აქარბებდნენ ანტონ კათალიკოსი და ალექსანდრე ბატონიშვილი ქართლში შექმნილი მდგომარეობის აღწერას, რაკი ოთარ თუმანოვის ცნობაც გვაქვს, ექვმიუტანლად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ქართლში დინასტიურ ნიადაგზე აღმოცენებული წინააღმდეგობა საგრძნობლად გართულებული ყოფილა. და, საფიქრებელია, ქართლ-კახეთის სამეფოთა ამ პერიოდში სისუსტე, მიუხედავად იმისა, რომ თეიმურაზ II და ერეკლე II შეთანხმებულად და ერთად მოქმედებდნენ, ნაწილობრივ ამით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული.

¹ მხედველობაში ჰყავს ანტონ I კათალიკოსი, იმხანად რუსეთში მყოფი.

² Дела грузинские. К—54, № 3, 1758, ფურც. 7.

წინამდებარე წერილს თანდართული აქვს მოსკოვის თეოდალური ეპოქის მთავარ არქივში დაცული რამდენიმე საბუთი. თავდაპირველად ქვემოთ მოთავსებული საბუთები განზრახული გვექონდა დაგვებეჭდა იმ საარქივო მასალასთან ერთად, რომელიც მოსკოვის არქივებში მუშაობის დროს ამოგვკრიბეთ წარსულ წლებში. ეს მასალები კი რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიურ ურთიერთობის ისტორიის გარკვეულ მონაკვეთს გვიშუქებენ, 1752—1762 წ.წ. მაგრამ, პატივცემულ პროფ. ნ. ბერძენიშვილთან პირადი საუბრის შედეგად, მართებულად მივიჩნიე ანტონ კათალიკოსის და ბატონიშვილ ალექსანდრე იესეს-ძის საბუთები ცალკე გამომეყო და წინამდებარე წერილისათვის დამერთო. ეს გადაწყვეტილება მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ იმიტომ რომ, როგორც მკითხველი დაინახავს, ეს საბუთები ჩვენს წერილში გამოყენებულია როგორც დოკუმენტალური საფუძველი გარკვეული მოსაზრებების დასამტკიცებლად. ამას გარდა, ზემოხსენებული 1752—1762 წ.წ. საარქივო დოკუმენტები ძირითადად რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიურ ურთიერთობას შეეხება (ათანასე ტფილელისა და სვიმონ მაყაშვილის ელჩობა, თეიმურაზ II რუსეთში მოგზაურობა და სხვ.), ხოლო ანტონ კათალიკოსის და ალექსანდრე ბატონიშვილის რუსეთში გამგზავრების შედეგად აღმოცენებული საარქივო საქმეები, თავისი შინაარსითა და ხასიათით, განსხვავებულია დიპლომატიური ურთიერთობის მასალებისაგან და მათი ცალკე გამოცემა უფრო რაციონალურია, მით უმეტეს, რომ წინამდებარე ეუზნალის რედაქტორმა პროფ. ნ. ბერძენიშვილმა მათი სახელდახელოდ გამოცემა გამიადვილა.

ქვემოთ დაბეჭდილი საბუთები ამოღებულია ანტონ კათალიკოსის და ბატონიშვილ ალექსანდრე იესეს-ძის საარქივო საქმეებიდან. ამ საქმეებში, აქ დაბეჭდილ საბუთებს გარდა, სხვა საბუთებიც არის დაცული¹, მაგრამ მათ არსებითი მნიშვნელობა

¹ რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიაში ანტონ კათალიკოსს წარუდგენია ორი ბერძნული საბუთი, ერთი ანტოქიის პატრიარქის სილიბისტროსი 1749 წლის, მეორე იერუსალიმის პატრიარქის პარტენიოსის 1755 წლის. აღნიშნული წერილები ანტონისათვის გამოუგზავნია ხსენებულ პატრიარქებს. ორივე წერილი ანტონის წარუდგენია რუსეთის ზელოსუფლებისათვის იმის დასამტკიცებლად, რომ იგი უფლებით პატრიარქი არის მას იხსენიებს აღმოსავლეთის პატრიარქები ამ წერილებში. ამავე მოსაზრებით ანტონის წარუდგენია და საქმეში

არ აქვთ. ანტონ I რუსეთში გამგზავრების შესახებ საარქივო მასალები მცირე არის გამოქვეყნებული და ამ ხარვეზის ნაწილობრივი¹ შევსება დროული იქნება. ბატონიშვილ ალექსანდრე იესეს-ძის შესახებ, თუ არ ვცდებით, აქამდე არაფერი გამოქვეყნებულა. საარქივო საქმეში მის შესახებ ქვემოთ დაბეჭდილი მისი არზის გარდა, არაფერია საყურადღებო, ეს არზა კი უკლებლად იბეჭდება აქ.

ქართულ ემიგრანტთა თუ. ელჩთა მიერ რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიაში რუსულ ენაზე წარდგენილი არზა თუ ჩვენება რუსეთის სამსახურში მყოფი ქართველების მიერ არის დაწერილი და თარგმნილი. ამის გამო, ამ საბუთების რუსული ენა რუსი მოხელეების საკანცელარიო ენისაგან საგრძნობლად განსხვავდება. აქ ხშირია არა რუსული წესით წინადადების აგება, არა რუსული გამოთქმები, ხშირად მართლწერაც უგულვებელყოფილია. ეს მოვლენები „Иружанские дела“-ს ფონდისათვის დამახასიათებელია საერთოდ, განსაკუთრებით XVIII საუკუნისათვის. ქვემოთ დაბეჭდილი საბუთების ტექსტში ამ მხრივ ჩვენ არაერთი ცვლილებები არ მოგვიხდენია, შევეცადეთ დედნის სრული სახე დაგვეცვა. მხოლოდ ყველასათვის ცნობილი ვრცელი გამოთქმა შევკვეცეთ, ასე მაგ., „ея императорское величество“—ея имп-ое в-во. ტექსტი ახალი ორთოგრაფიით არის გადმოცემული. სასვენი ნიშნებიც დედანს არ ეკუთვნის.

დაცულია. თეიმურაზ II წერილი, ასევე რუსთულ მიტროპოლიტის იოსების განკარგულება მღვდლების მიმართ ანტონ კათალიკოსის წირვის დროს მოხსენიების შესახებ.

¹ ნაწილობრივ იმიტომ, რომ ანტონის შესახებ ცნობები დაცული უნდა იყოს სინოდის არქივში, რომლის გადასინჯვა, სამწუხაროდ, წინა წლებში ვერ მოვახერხეთ, ხოლო ამ წლებში ჩვენგან დამოუკიდებელი მიხეხის გამო ასეთი მუშაობა შეჩერებული გვაქვს.

№ 1. 1756 წ. ივლისის 17. კათალიკოს ანტონ I წერილი ყიზლარის კამენდანტ გენ. მაიორ ფონ-ფრაუნდორფიხადში, მისი საქართველოდან ყიზლარის ფორპოხტამდე მოსვლის და უცხოეთიდან რუსეთში მომავალთათვის დაწესებულ საკარანტინო ვადის თვით ანტონისათვის შემცირების შესახებ.

მაღალ შობილსა უფალს ღენერალ მაეორს ყიზლარის კამენდანტს ივან ლეოვიჩს. ანტონი ქართლისა კათალიკოსი მეფის-ძე მოვახსენებთ. ჩვენ ჩვენის ქვეყნიდან წარმოვედით, ყოვლად მოწყალის ჯელმწიფის საფარველსა და ჩემს ნათესავეებთან. და აქ ორასყალას, სადაც კარაქთინის ბრძანება არის, მოვედით და ბრძანებისებრ დაესდევით. თუ ჩვენის ქვეყნის ამბავს მოიხსენებს მაგათი მაღალი შობილობა, სნეულებისაგან მშვიდობა არის. და რომლისაც კირის მიზეზით კარაქთინის ბრძანება არის, ის კირი ქართლისა და კახეთის სამეფოებში მრავალი წელიწადი არის არავის გაუგონია იქ მყოფს რომ ყოფილიყოს. და ჩვენ რომ გამოვიარეთ არც ოსეთსა და ჩერქეზებში გაგვიგონია, ამაზედ სარწმუნოდ ბრძანდებოდეთ. რადგან ასრე იყო რომ კირი არსად იყო, ამ მიზეზით გაებედეთ ეს მოვსენება, რომ დიად გრძელმა მგზავრობამ შეგვაწუხა და აქ ერთი უცხო ჰავა არის ჩვენის ქვეყნის კაცისათვის; სრულიადი კარაქთინის პატივობა თუმცა არ იქნებოდეს, დღენი რაოდენიმე მოგვიჭერით განწესებულის ბრძანებისა კარაქთინის დღეებისასა, რომ უცხომ ჰავამ აგებულებას ვნება არ მისცეს. კვალად ჩვენი ვედრება ეს არის თქვენს მაღალ შობილებასთანა, რომ თქვენი ატუტანტი კნიაზ ალექსი ნიკოლაევიჩი გვიბოძოთ, თუმცა ახლო ნახვა არ იქნება, შორით ვნახოთ და ჩვენი სიტყვა თქვენთან მოსაქსენები იმან მოგახსენოთ: ანტონი კსი. 1756. 17—7¹.

ფონდი „Грузинские дела“. საქმე, №—53. 1756, август 15—1757, № 5. ფურც. 2.

¹ ამ საბუთის მეორე ცარიელი ფურცლის ზურგზე მიწერილია: „ვისოკო-როდნი ლოსპოდინ: პრევეოსბოდიტელნი ლოსპოდინ ღენერალ მაეორ ი კიზლარ-სკოი კრეპოსტი კამენდანტ ი ელო პრეესბოდიტელსთვა ფონ ფრაუნდორფი.“

№ 2. 1756 წ. ივლისი. უზლარის კომენდანტის გენ. მაიორის ფონ-ფრაუნდორფის მოხსენების პირი ხაზარეთ საქმეთა კოლეგიისადმი, ანტონ კათალიკოსის რუხეთში გამომგზავრებისა და ხაზარეთელთა არსებული მდგომარეობის შესახებ.

1756 году июля 24 дня приезжие из Грузии армянин римского закону Манучар Сааков с товарищем нижеследующе объявил. Жителство имеет он в Грузии вместечке Гори от Тифлиза расстоянием полтора дни езды, откуда он нават тому полчетверта м-ца отбыл в Тефлис, а ис Тефлиза в купецком караване для продажи собственного своего товару фат и шелку сырцу в Кизляр, куда ехал горами чрез Осетию Малую Кабарду гунскую деревню; по прибытии к шадрянскому форпосту задержан был в карантине, и повыстоянии указанного термина прибыл в Кизляр. В Грузии же у них в прошлом 755 году в декабре мце царь грузинской и кахетинской Тсимураз на грузинского каталикоса Антония разгневался в том, якобы он оставя свою гречского исповедания принял веру католическую, за что все католические патеры выгнаты из Грузии и церковь их католическая обращена на греческую церковь, також и прочих грузинских армян католического исповедания живущих тамо всех принуждают, чтоб они веру православную припели, отчего многия разбежались а он каталикос сослан был вместо ссылки в село Кафтискевы и пожив тамо малое время, с позволения переехал в местечки Гори и от мелитинского цря требовал он был, чтоб к нему прислан был, ибо он ему в близости свойством, токмо грузинской царь отказал ему в том, и велено оному каталикосу ехать в Россию, о котором по отъезде их известились, что он прибыл в Еристов (sic) к тамошнему владетельному князю Джимшеру. С ним же каталикосом имеется малое число людей. Что же до Грузии касается то от тавлинцов (sic) немалое раззорения ежечастым пленением людей получает, а опасной болезни как в Грузии и воколичных около оной ближних турецких местах не состоит, так же и скотского полежа не имеется. А беглая из России Грузинской царевич Пата ныне находится в Генже у генжинского Шеверди хана и содержит ево в великом почтении и от него никаких противностей не происходит, а фамилия ево находится в Тефлисе. у подлинного подписано. Оные речи переводил переводчик Иб-

раим Бодяров. Василей Чириков. С кофиею читал канцелярист Ивая Заяцев¹.

ფონდო „*Дела грузинские*“. საქმე №—53, 1756, № 6. *Донoшение астраханского губернатора Жилина о прибывшем в Кизляр из Грузии римского закона армянина Манучаре Саганове и о полученном с оным о тамошних обращениях известии.* ფურც. 1.

№ 3. 1756 წ. ივლისის 30. ყიზლარის კომენდანტის გენ. მაიორ ფონ-ფრაუენდორფის პატაკი საგარეო საქმეთა კოლეგიაში, ანტონ I თავის ახალით რუხეთის საზღვრებთან საქართველოდან მოხვლის შესახებ.

В государственную коллегию иностранных дел, от генерал-майора кизлярского коменданта Фон-Фрауендорф. Покорный репорт. Сего июля 15-го числа прибыл при червленном казачьем гребенском городке ко учрежденному форпосту из города Тefлиз грузинской каталикос Антонин, и при нем архимандрит один, пероманых один, поп один, дяконов двоя, дьячков двоя, князей двоя, служителей шеснатцать чл'вк, где постановлен в силу указов для выстаенния надлежащего карантина, которой каталикос на тот червленской форпост прислал следующее ко мне письмо, и оное по надлежности принято и выветривано и в ук-сусе держено и в Кизляр комне с тово форпоста прислано. А по переводе оного что касательно по прозбе ево каталикоса обретающего здесь полку тегинского подпорутчик князь Садкадзе, умеющей по ево природе грузинскому разговору, послан был, и по возврате, что ему от упоминаемого грузинского каталикоса из за ветру чрез огонь объявлено, о том репортом представил, с которого точная копия, а письмо с переводом у сего приносятца. И как по выстояннн указного карантина по прозбе ево каталикоса об отпуске в Санкт-Питербург, для поклонения стопам ея императорского в-на учинить в покорности моей прошу слабдить резолюцию с сим нарочно посланным, чего ожидать остаюс. Генерал-майор Фон-Фрауендорф. В 30 июля 1756г.²

ფონდო „*Грузинские дела*“. საქმე №—53. 1756, *июля 15—1757, № 5. Привод в Россию грузинского каталикоса Антонина...* ფურც.1.

¹ საბუთი წარმოადგენს ყიზლარის კომენდანტის ფონ-ფრაუენდორფის მოხსენების პირს, ასტრახანის გუბერნატორის გენ. მაიორის ჯილინის მიერ საგარეო საქმეთა კოლეგიაში განსახილველად გაგზავნილს. მოხსენება ივლისის ბოლო რიცხვებში უნდა იყოს დაწერილი.

² საბუთს დედანში მინაწერი აქვს: „О сем доношении в коллегии получено и от астраханского губернатора Жилина“.

№ 4. 1757 წ. მარტის 17. კათალიკოს ანტონ I მოხსენებითი ბარათი იმპერატრიცა ელისაბედ I, საქართველოდან მისი რუსეთში გამომგზავრების მიზეზების და საცხოვრებლად რუსეთშივე დარჩენის ნებართვის შესახებ.

Всепресветлейшей державнейшей великой гдѣне имп-це Елисавет Петровне Самодержжде всероссийской гдѣне всемилостивейшей. От новоприезжего из Грузии, смиреняго Антония, каталикоса казетийского, картелийского и алванийского и всея Верхня Иверии, доношение. Как небезизвестно вашему имп-скому в-ву, что от иноплемеников бывают великие смятения, нестроения и волнения за грехи наши в наследии нашем. И хотяб для сего врученное мне от бога стадо и оставить не надлежало, однакож, когда я наставляя князей к обращению от грехов, а паче вразумляя дабы они от не правды отлучались, того снести не хотели; и затем пожелали меня повсе отпрестола моего отлучить, но токмо желаемого безпричины получить не могли и затем меня обвинили и выговорили чтобы я ехал куды похочю. Нынне ж царствующие в Грузии не наследники престола нашего, а Грузия принадлежит деду моему и в наследство фамилии моей. Хотя же я и монах был, но токмо не такой которой бы жил всегда в монастыре, и затем все князья и почтенные люди как воспитаны от дяди и отца моего, когда они обидимы бывали, ко мне прибегали и я их всегда утешал, к чему и звание мое тому позволяло, чего царь вытерпеть и снести не возмогши и пожелав меня от престола моего отлучить восприял к тому причину и оклеветав обвинил меня напрасно. Чем я от звания моего стаю быть и свободен, и поехал к истине где она ныне находится, то есть верою и самым делом во всеславной российской империи, и прибегаю ныне к покрову нашего имп-ского в-ва, православной монархии, как и прочие страждущие прибегают. А когда я ехал сюда то получил от цря о свободном моем проезде грамоту: також восвидетельство титулования моего, как мы титулуемся прилагаю при сем от двух вселенных патриархов оригинальные греческие грамоты ж. А по ныне оставшей наместник, по повелению царскому, повелевает во всей моей епархии вносить так как я и прежде поминаем был, о чем присем прилагаюж на грузинском диалекте оригинальное сво писмо також проезжую грамоту и с них переводы. И дабы вы-

сочайшим вашего императорского в-ва соизволением повелено было, о принятии меня, яко странного и выеажего от таких нестроений и смятений, и определении мне для житья моего принадлежащего учинить всевысочайшее вашего имп-ского в-ва рассмотрение. И во всем том подаюсь на матернюю в-го ямп-го в-ва к странным милость и протекцию, чтобы я также как и прочие выеажие в империи вашего имп-го в-ва высочайшею монаршескою милостью пользуются, оставлен не был. К пода-нию надлежит в г-дрственную коллегия иностранных дел. Марта 17 дня 1757 году. а^нტონი¹.

ფონდი „Дела грузинские“. საქმე №—53, 1756 იული 15—1757, *Приезд в Россию грузинского каталиноса Антония с свитой для поклонения российской императрице и для избежания нападков на него от грузинских царей.* ფურც. 31.

№ 6. 1759 წ. აპრილი. ბატონიშვილ ალექსანდრე იესე მეფის-ძის არზა იმპერატრიცა ელისაბედ I, რუსეთში მისი დასახლება და სათანადო ჯამაგირით სამსახურში მოწყობის შესახებ.

Все пресветлейшая державнейшая великая гд'ня императрица Елисавет Петровна самодержица всероссийская, гд'ня всемилостивейшая. Бьет челом вновь выезжей из Грузии ц'ря Иесея Леоновича с'я ево царевич Александр. А в чем мое прошение тому следуют пункты. 1. В бытность отца моего означенного ц'ря Иесея в Персии при шахском дворе на некоторое время, прижит я им црем Иесеем в столичном городе Испоганин. И как он отец мой оттуда отъехал в Грузию, то я оставлен тамо при матери своей при шахском дворе, где я и воспитан вих вечистивои и поганой магометанс-

¹ კათალიკოსის ხელრთვა შესრულებულია მთავრული ასოებით. საბუთს ბოლოში მიწაწერი აქვს: „С сего довошения и с упомянутых приложений чистые копии посланы к его сиятельству канцлеру в 18 марта 1757 г.“

кой вере, и находялся всегда тамо. Ведая я, что рожден от благочестивого отца, старался всеми возможпостями изыскивая время и употребляя к тому все способи, чтоб как уехать в Грузию и принять благочестие, хотяж, я шахом Надырем и был пожалован чином шапским и денежным жалованьем и довольными деревьями, однакож сердце мое всегда не прилежало к тому, а желал ревнительно бысть благочестивым, почему, как скоро получил удобное время и уехал в Грузию к своему по отце родному брату, которой н'не здесь в России определен володимерским архиепископом, которой меня по прибытии моем к нему и окрестил совсем моим домом и привел в благочестивую веру гречского исповедания, и стою времени в той православной вере содержу себя безсумнения и до н'ве.

9. А как и по прежним объявлением означенного по отце брата моего довольно известно, что н'не царствующие тамошнего престола не наследники, а принадлежат тот престол фамилии отца моего по линии ближним. И ведая владеющие тем престолом, что происходят фамилии вашей уменьшение, однакож упова и полагаясь на то что впредь, когда нибудь по линии из ближних имеет быть возвращен по наследной свои престол, и для того не проча себе то наше владение начали раззорять, и раззорили до конца, что и н'не всеми способи тож раззорение продолжают, в чем их реченной брат мой володимерской архиепископ, вбытность ево в Грузии по должности своей, подерживал и увещевал и вступался и защищал природную свою нацию, за что ево безвсякого праведного резону отлуча от своего архипастырского престола выгнали, которой по приезде сюею сюда принят всемилостивейшим и всещедрым вашего императорского величества матерним милосердием и пожалован без числа.

8. По отлучении же реченного брата моего, начали и меня утеснять и делать всякия обиды и раззорять, чтоб как нибудь оттуда из грузии отлучить, что они по желанию их и сделали. И старались, чтоб я как нибудь возвратился и совсем моим домом на прежнее мое жилище в Персию, желая того чтоб я совсем не токмо отечества временного, но и вечного б, издавна желаемого дражайшего благочестивого греческого исповедания лишился и совсеми домашними погиб бы до конца без всякой надежды. Впредь ко спасению токмо я не совсем отчаявался и зная твердо, что ваше императорское в-во общая всещедрая мать и всенадежнейшая всем вбедстве прибегающим

тихое пристанище, а особливо за веру благочестивую, и упова-
ваю, принял смелость и выпросился у них с одним с'ном Фо-
мою, которому отроду шестнадцать лет, а тамо в Грузии оставил
жену и детей двух с'новей и трех дочерей и прибил сюда stem
желанием, чтоб я принят был в вечное в-го имп-го в-ва, и при-
мне сыном моим, подданство и службу с награждением чина
противу протчих моих фамилцов и национов безобидно, (ком
все, неисключая ни одного, столько матерным в-го и-го в-ва ми-
лосердием пожалованн, за что и вечно отслужить им неможно),
с награждением двойного жалованья противу протчих чюже-
странцов, как всемилостивейшая в-го и-ского в-ва указы по-
велевают, чтоб я мог себя и домашних моих тем жалованьем
содержать безкраиней нужды. И дабы высочайшим в-го имп-го
в-ва указом повелено было сие мое всеподданнейшее прошение
принять, и за вышеозначенными законными нужными моими ре-
зоны, и за такими нестерпимыми мне притеснениями, чтоб я во-
все до конца во отчаяние между ненавистными моими, то есть в
Грузии от христиан, а в Персии от нечестивых варваров и здо-
машними моими погибнуть не мог, и пожаловать меня в высо-
чайшей своей природной монаршей мл'сти, как и прежния фо-
мильцы мои и нация принять и меня имянованного и с сыном
моим Фомою принять в вечное вашего императорского в-ва под-
данство высокославную российскую службу, с награждением
меня рангом противу протчих моих фамилцов и национов со-
определением противу же протчих чюжестранцов двойного жа-
лования в высочайшего в-го имп-го в-ва матерного милосердия.
Такоже и находящегося при мне сна моего определить в сухо-
путной шляхетной кадетской корпус, також и тех оставших в
грузии двух с'нов я вывезу и определить, как сна моего Фому
так и оных двух сыновей в означенной кадетской корпус, дабы
я мог избавиться от всекопечной гибели душевной и телесной.
А меня нижайшего определить по способности в астраханской
или кизлярской корпусы, ибо в тех корпусях порозжие вакан-
ции имеются, а по определении моем, оставленных в Грузии же-
ну и детей дозволить мне оттуда вывести, за что за все высочай-
шее ва-го и-кого в-ва вседрожайшее здравие и за всю вашу
имп-скую фамилию здетми моими всевышнего создателя должны
молить за такое от вечной пагубы избавление. Всемилоостивей-
шая гд'рня прошу в-го и-го в-ва о сем моем прошении реше-
ние учинить. Апреля дня 1759 году. И поданию надлежит в

гдѣрственную коллегию иностранных дел. Прошение писал медицинской канцелярии копейист Петр...¹.

ფონდი „Дела грузинские“. საქმე №—54, 1758 № 3. Привоз в Россию царевича Александра Иессевича с прошением подданства российского и определения его в службу. ფურც. 7—8.

¹ რუსი მოხელის ხელრთვა გაურკვეველია. დედანში რუსულ ტექსტსტრიქონებს შორის ჩართული აქვს ალექსანდრე იესეს ძის ხელრთვა: „ამ არხაში მჭ. ცარეიჩი ალექსანდრე საქართველოსას ხელი ჩამირთავს“.